

Nataša Toplišek

Zaviršek, Darja, Ana M. Sobočan (ur.): Mavrične družine grejo v šolo: Perspektive otrok, staršev in učiteljic. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2012. 152 strani (ISBN 978-961-6569-42-2), 19 EUR

»Družine [...] niso nekaj danega in naravnega, temveč družine ves čas "delamo" [...], ustvarjamo, jih živimo« (str. 127). Citat, s katerim se lahko grobo povzamejo ugotovitve mednarodne primerjalne raziskave o položaju otrok iz mavričnih družin v šoli, ki je strnjena v knjigi z naslovom *Mavrične družine grejo v šolo: Perspektive otrok, staršev in učiteljic*.

Prva tovrstna študija v Sloveniji je del širše raziskave, ki vključuje tudi Nemčijo in Švedsko. Njen namen je predvsem spodbuda za odkritejši govor o raznovrstnosti družin, ozaveščanje pedagoške stroke in staršev o dejanskem stanju na področju mavričnih družin ter težavah v povezavi z njihovim sprejemanjem v okviru izobraževalnih ustanov. V delu je zgoščena analiza raziskovalnih rezultatov, s poudarkom na ugotovitvah o položaju otrok iz mavričnih družin v Sloveniji. Z intervjuji staršev in mladine iz mavričnih družin so raziskovalke poskušale iskati načine obravnavanja homoseksualne tematike v šolah. Beseda je tako poleg staršem in pedagogom dana tudi neposredno otrokom, ki so v raziskavi videni kot eksperti, torej kot družbeni akterji z določeno mero izkušenj in sposobnostjo analitičnega vpogleda v vsakodnevna razmišljanja.

Elementi morebitne diskriminacije in strategij upravljanja z njo se tako iščejo v pripovedih sodelujočih, v njihovih diskurzivnih vzorcih, ki jih avtorice raziskave pojasnjujejo s feministično poststrukturalistično analizo. Kritika normalizacije heteroseksualnosti je v delu ključna za razumevanje družbenih diskurzivnih praks, s katerimi se eksplicira problem ohranjanja statusa quo heteronormativne ideologije in t. i. zavesti o vsakdanji normalizaciji. Pojem normalnosti tako tudi v tej raziskavi ostaja pomembna referenčna točka, na temelju katere se identificira družina kot družbeni koncept: dojemanje družine izvira iz dojemanja ideje normalnosti, ta pa se konstruira v okviru heteronormativnosti. Posledica takšnega razumevanja je ukinitvev mišljenja pluralnosti družinskih oblik oz. njihova denormalizacija. Mavrične družine tako postanejo nezaželena oblika družinskega življenja oz. jih sploh *ni*.

Pojem nevidnosti je tisti, ki tako v pravnem kot simbolnem pomenu – sodeč po dosedanjih raziskavah – še vedno najbolje ustreza označbi mavričnih družin v Sloveniji. Tako tudi šola ostaja prostor, ki za razkritje homoseksualnosti nikakor ni varen, temveč celo nevaren. Ostaja mesto predsodkov, diskriminacije in molka. Učitelji/-ce so v večji meri brezbrizni do problematike homofobije in zavračajo informacije, povezane s tematiko homoseksualnosti in argumenti o neobstoju otrok iz neheteronormativnih družin v šolah, kjer poučujejo. »Otroci so iz zdravih družin« ali »pri nas takšnih dijakov in dijakinj nimamo« (str. 39) so odgovori, kij jih najpogosteje slišimo od njih.

Zatiskanje oči pred istospolno usmerjenimi in posledično utrdba prevladujočih norm v šolskem okolju pa starše otrok iz mavričnih družin skorajda prisiljuje v iskanje strategij, ki prekrivajo njihovo družinsko realnost ali pa regulirajo količino in vsebino informacij, ki se jih posreduje v zunanji svet. Poudarjanje staršev, kako »običajne« in »normalne« so »tudi« njihove družine, in torej poskus ustrežanja sprejemljivosti njihove identitete avtorice pojasnjujejo z Goffmanovo opredelitvijo upravljanja z družbeno stigmo.

Medtem ko povzetki raziskav iz Nemčije in Švedske pričajo o pomembni vlogi, ki jo igrata aktivizem staršev in njihova vloga v podporo zmanjševanja diskriminacije v šolah, družbeno-politično vzdušje na Slovenskem takšno odprto delovanje težko omogoča. Upravičevanje in dokazovanje »primernosti« družinskega življenja ostaja pogostejše kot razkritje v javnosti. To potrjujejo tudi ugotovitve iz pripovedi mladih iz mavričnih družin v Sloveniji.

Vrste načinov izražanja homofobičnega nasilja in tudi molk staršev se zrcalijo v podobi otroka, prevzetega z občutki nelagodja, strahu in ožigosanosti. Občutek teh otrok o »drugačnosti« kot konstrukt, proizvedenem v okviru heteronormativnih diskurzivnih praks, kaže na hierarhično obravnavo družin in reproduciranje norm moralnosti, ki homoseksualnost dojemajo kot obliko deviantnosti. Podpora staršev se tako ravno zaradi njim in njihovim otrokom zelo nenaklonjene širše družbe izkaže za ključno pri preseganju takšnih občutij otrok. Kot pravi ena izmed raziskovalk, je »izkušnja, da je otrok ponosen na svojo družino, kakršnakoli že je [...], verjetno eden najpomembnejših naukov za odraščajoče otroke. Tega se starši danes dobro zavedajo« (str. 58).

Poleg tega izjave mladih opozarjajo na nove oblike starševske identitete, ki se razvijajo v mavričnih družinah. T. i. demokratično starševstvo, ki zavrača avtoritarnost in družbeno konstruirane spolne binarizme, temelji na bolj odprtih družinskih odnosih, ki otrokom nudijo več pogajalske moči ter posledično več avtonomije in svobode. Pogum in pripravljenost staršev na odkrite pogovore in popolno razkritje vsaj med štirimi stenami otrokom omogočajo lažje soočanje s homofobičnim okoljem ter jih emocionalno krepijo v vsakodnevni borbi proti okolju, polnemu predsodkov.

Tako je tudi v šolskih učnih gradivih prisotnost vsebin, povezanih z mavričnimi družinami in predvsem homoseksualnostjo, prisotna izključno v kontekstu negativnega označevanja ter reproduciranja družbenih norm. Dejstvo je, da šolskemu osebju primanjkuje znanja o tej tematiki ter da je izobraževanje stroke nujno potrebno za preprečevanje širjenja diskriminacije in homofobičnega nasilja na institucionalni ravni.

Da pa šola lahko postane prostor učenja pluralnosti družinskih oblik brez hierarhij, so po mnenju raziskovalk nujne spremembe zakonodaje. Le »pravne spremembe v smeri uzakonjenih večvrstnosti družinskih oblik bodo postopoma pripomogle k preoblikovanju šolske snovi glede družin« (str. 99). Sprejetje družinskega zakonika bi pomenilo velik korak naprej, saj bi poleg takojšnjih sprememb na formalni ravni vsaj deloma pripomoglo tudi k dolgoročni transformaciji družbe, ki bi zmogla preseči heteronormativne ideologije, ki jih v prvi vrsti proizvajata država in šola. Njegova zavrnitev pa tako pušča odprtih mnogo nerešenih vprašanj in zavira možnost hitrejšega odpravljanja samih pogojev heteronormativnega vladanja. Strukturna in sistematična podpora diskriminaciji, ki je pravzaprav instrument socialnega nadzora ter določa mejo med »normalnim« in »nenormalnim«, namesto spoštovanosti in vključenosti vseh učencev odraža alarmantno stanje na področju sprejemanja raznovrstnosti družinskih oblik v okviru šole. Mnenja učiteljev še vedno prevladujejo nad dejstvi, ki ostajajo nepoznana.

Resnični obrat v mišljenju družinskih stvarnosti bo, po besedah avtoric knjige, tako dosežen šele ob pomoči vladnih organizacij. Jasnejša navodila glede protidiskriminacijskih izobraževanj ter denaturalizacija in dekonstrukcija družbenih fenomenov, ki služijo diktaturi heteronormativne ideologije, so v prvi vrsti naloge pristojnih ministrstev. Če parafraziramo Althusserja: ideološki aparati države so navsezadnje tisti, ki v veliki meri ustvarjajo sisteme vrednot.

Mavrične družine grejo v šolo: Perspektive otrok, staršev in učiteljev je delo, namenjeno tako pedagogom kot staršem. Osvetlitev problemov tematike mavričnih družin in poskus prikaza dejanskih družbenih razmer sta predstavljena skozi izkušnje in zgodbe različnih družbenih akterjev, kar knjigi daje moč razumevanja delovanja realnih družbenopolitičnih struktur v državi. Kljub temu da majhnost števila intervjuvanih in torej omejenost raziskovalnega vzorca ne dovoljujeta posploševanja ugotovitev, zaradi česar se lahko berejo le kot študije primera, je taka raziskava pomemben prispevek pri pojasnjevanju in analiziranju elementov homofobičnega nasilja ter predlaganju tako teoretskih kot tudi praktičnih nasvetov za njegovo preseganje.